

El llegat de Virgili Batlle, «Virgilio»

Entre la revolució social i la revolució artística

Durant els darrers mesos, la figura del pintor exiliat Virgili Batlle Vallmajó (Olot, 1915 – Tolosa de Llenguadoc, 1946) ha tingut un notable ressò públic. Les iniciatives de la Imaginart Gallery de Barcelona i del Museu Memorial de l'Exili (MUME) de la Jonquera, que van dedicar exposicions a l'autor, i de les editorials Mare Nostrum de Perpinyà i de la valenciana Afers, amb la publicació d'un llibre-catàleg, a càrrec de qui signa aquest article, han permès avançar en la recuperació i el coneixement de qui fou un nom rellevant de la cultura artística republicana a França.

NARCÍS SELLES > TEXT

Fins fa poc més de sis anys, gairebé ningú no sabia res d'aquest artista, però davant la inesperada irrupció de la seva pintura, com sorgida d'un gran silenci, el desconcert primer i l'admiració després van posseir els seus atònits contempladors. El fet que hagués realitzat tota la seva obra en una perifèria de l'Estat francès, que hagués exposat molt poc i que morís tan jove van ser factors determinants en aquest desconeixement. I també la voluntat de la seva vídua de mantenir el llegat de Virgili guardat en el vell casalot on va finir. S'ha de dir que els primers articles que se li van dedicar arran de la seva descoberta foren extremament fantasiosos, i la majoria contenien un munt d'elucubracions sense cap fonament sòlid que les sustentés. Avui, després d'una extensa recerca, ja sabem força coses d'aquest personatge, encara que continua havent-hi zones d'ombra.

ARXIU D'IMATGES D'OLOI. FONTS: GOTTARDE

>> *Retrat de Virgili Batlle.*

Virgili Batlle va ocupar un lloc capdavanter entre les forces locals que s'enfrontaren als grups afins a les tropes colpistes

Aproximació biogràfica

El nostre home va néixer al barri olotí del Pont el 13 de maig de 1915. Els seus pares eren Josep Batlle Casadellà i Rosa Vallmajó Costa, i tingueren quatre fills. Era una família de classe treballadora, per bé que relativament acomodada. El noi va cursar els primers ensenyaments a les Escoles Pies, i de ben jove va començar a treballar en un taller d'imatgeria religiosa —Can Castellanas—, on va aprendre els primers rudiments de l'ofici de pintar. Posteriorment es va incorporar a una fàbrica tèxtil —Can Jombi— on va exercir activitats sindicals. A Olot, estava vinculat al Centre Obrer. Més endavant, passaria a treballar a la paperera Torras de Sant Joan les Fonts. Va ser soci de l'Orfeó Popular, una entitat que promovia activitats culturals i recreatives; l'any 1935 en va ser elegit vicepresident i va formar part del seu esbart dansaire i de l'equip de futbol. També va ser jugador de la Joventut Obrera i del CD Montsacopa.

>> *Guitarra i calavera, 1941.*

Arran de la guerra i la revolució, Virgili va ocupar un lloc capdavanter entre les forces locals que s'enfrontaren als grups afins a les tropes colpistes. El fet que treballés a Sant Joan les Fonts, municipi de gran tradició obrera, va propiciar que s'incorporés al Comitè Antifeixista que hi havia a la població. Aquest grup estava dominat per la CNT-FAI, i va ser un dels més radicals de la comarca en les seves accions i decisions; va promoure una col·lectivització massiva, i la seva actuació repressora fou intensa. Al cap de poc, Virgili va marxar voluntari al front d'Aragó, probablement amb la columna Los Aguiluchos. Va servir al cos de sapsadors i minadors del Castillo Vicente Segura a Vicién (Osca) i va participar en combats a Belchite i Fuentes del Ebro. El 1938 va tornar a la seva ciutat, malalt de tuberculosi, i el 16 de març el tribunal mèdic va declarar-lo inútil per al servei.

El gener de l'any següent es va exiliar a França. La documentació conservada permet deduir que, un cop traspasada la frontera, es va dirigir a

la ciutat occitana de Montalban, on va ser acollit a l'hospital de la ciutat. En aquest centre va conèixer Jeanne Marcelle Daynès, infermera i monja de l'orde de sant Vicenç de Paül, amb qui es casaria després que aquesta abandonés els hàbits. La noia provenia d'una família de l'aristocràcia local d'adscripció lleialista, per bé que econòmicament estava arruïnada.

A Montalban, Virgili va col·laborar amb l'artista Sébastienne Marre, filla del prestigiós pintor Henri Marre, la qual vivia entre aquesta població, Tolosa i Cotlliure. Arran d'aquesta relació, va conèixer l'obra d'autors d'avantguarda d'origen jueu que s'havien refugiat al Midi per escapar de la perse-

cució nazi durant l'ocupació. L'art més avançat del moment es va desplaçar de París a les perifèries del sud. L'aportació plàstica de dos d'aquests artistes —Otto Freundlich i Sonia Delaunay— seria decisiva en la conformació de la manera de fer del pintor garrotxí.

Un cop casats, Virgili i Jeanne Marcelle van anar a viure a Tolosa, i per guanyar-se la vida van muntar un taller de fusteria, Maison Batlle, que fabricava joguets. L'olotí va conrear la pintura i va muntar a Tolosa l'única exposició individual de què es té constància certa.

Arran de l'Alliberament, el Partit Sindicalista d'adscripció anarcosindicalista va afirmar la militància de Virgili a l'organització, el seu compromís antifeixista i la seva participació en iniciatives de la resistència contra l'ocupació alemanya. Durant l'estada a França, va passar per diversos sanatoris, com el de banyes d'Arles, perquè li tractessin la malaltia. L'any 1946, va néixer el seu primer i únic fill, Michel, i el 29 d'agost de 1947 va morir de tuberculosi en la seva casa de Tolosa.

Les obres més interessants de l'artista aspiren a construir una mena d'univers essencial de formes i colors

>> Cases damunt paisatge (1942).

>> Sense títol, s.d22.

Breu recorregut per una trajectòria plàstica

Les primeres obres conegudes de Virgili van ser realitzades a l'exili i són bàsicament representacions de paisatges, amb trets que s'apropen al cubisme i amb una tendència a la síntesi. Hi apareixen elements que, en part, remetent a una iconografia d'arrel noucentista (embarcació de vela llatina, atzavars, pins, vistes urbanes, etc.). Quant al pla formal, són pintures en les quals s'ha eliminat el sistema de degradats i clarscurcs amb què tradicionalment se solia representar la idea de volum, i s'hi adopta un ús pla del color.

Ben aviat, la seva pintura va experimentar una tendència a la interiorització i, temàticament, va passar a centrar-se en les natures mortes, en les quals es recreen objectes i utensilis (l'ampolla, la copa, la guitarra, el fruiter, etc.), àdhuc algunes maneres de fer, esdevinguts, uns i altres, paradigmàtics de certes poètiques de base cubista. No hem d'oblidar la importància històrica d'aquesta tradició estètica a les terres nord-catalanes, on havien residit artistes com Juan Gris, Pablo Picasso, Jacques Braque o Auguste Herbin. Va ser a

partir d'aquest procés d'apropiació i lectura del cubisme que Virgili arribaria a l'abstracció geomètrica.

Les noves obres, deslliurades de dependències imitatives de caire naturalista, es basen en una rica polifonia de formes —cercles, triangles, quadrats, bandes, rectangles— i colors de ressons simultanis, en què una pluralitat de plans fragmentats s'organitzen de maneres múltiples. Les seves estructures compositives també són diverses. En ocasions hi ha un focus central, elements laterals simètrics, esquemes en diagonal o fórmules de contrabanç més complexes que articulen el conjunt i condueixen la mirada.

Sobretot en els darrers anys de la seva vida, Virgili va tendir a depurar el seu llenguatge, a establir una contenció retòrica i una economia de mitjans. La seva perquisició va portar-lo a extreure la cura en el tractament del color i a reduir considerablement la gamma cromàtica, a tendir cap a construccions

de caire ortogonal, a assumir i fer visibles condicionants materials propis del fet pictòric o a aguditzar l'interès vers les unitats de sentit més simples i elementals. Podríem parlar d'una operació general de despullament, de recerca de primordialitats estètiques i conceptuals, i d'indagació reflexiva en les maneres del veure. Les obres més interessants de l'artista aspiren a construir una mena d'univers essencial de formes i colors, les quals opugnen l'accidentalitat feixuga d'una quotidianitat repleta de patiments i desraons. Si assumim que ens trobem davant l'obra d'una persona influïda pel pensament llibertari, podríem apuntar una possible analogia de fons entre l'assoliment de l'autonomia plàstica, concretada en l'alliberament del món de les aparences, i l'assoliment d'una individualitat lliure i autoconscient, superadora de tota forma de submissió a un ordre extern i alienant. D'aquesta manera, la utopia anarquista, vençuda en el camp de batalla i derrotada en el món social i polític, hauria trobat una via compensadora a partir de la qual aconseguir la seva cristal·lització en una altra dimensió, la de l'art.

La seva figura condensa en un tot la radicalitat artística i la radicalitat de pensament

>> Sense títol, s.d.

>> Sense títol, s.d.

Valor i rellevància d'una obra

L'aportació de Virgili Batlle és important per diversos motius, i pot ser contemplada com una contraimatge de l'olotinitisme pictòric tradicional i dels seus valors ideològics. En efecte, la seva figura condensa en un tot la radicalitat artística i la radicalitat de pensament. A més, la seva obra trenca alguns dels tòpics més habituals sobre la cultura de l'exili, com ara la idea que aquesta era, globalment, una cultura ancorada en el passat i amarada de nostàlgia malaltissa. En canvi, Virgili recull i perllonga en uns moments difícils un compromís amb la modernitat i les tradicions de ruptura estètica. D'altra banda, les obres més autoreflexives de l'autor, que s'acosten a una mena de grau zero de la pintura, el converteixen en un veritable pioner entre els artistes nascuts a l'Estat espanyol.

I, en relació amb els autors de les nostres comarques, representa una fita històrica de l'art més agosarat i innovador; no hi ha, que jo sàpiga, cap altre artista gironí que, abans dels anys cinquanta, hagués assolit uns resultats comparables.

El compromís del MUME amb la cultura de l'exili —que li ha valgut el premi d'aquest any de l'Associació Catalana de Crítics d'Art— ha permès la recuperació d'altres artistes de vàlua, com Josep Franch-Clapers, Manolo Valiente o Josep Subirats. La feina per fer, però, encara és molta, ja que resten nombrosos noms per ser estudiats i reincorporats a la memòria col·lectiva. Som-hi, doncs.

Narcís Selles és *historiador de l'art.*

>> Sense títol, s.d.

En relació amb els autors de les nostres comarques, representa una fita històrica de l'art més agosarat i innovador